

Stavba a rozvíjení slovní zásoby

Mezi dětmi v kolektivu bývají značné rozdíly, svědčící o duševní úrovni dítěte, o úrovni výchovy v rodině nebo jeslích.

V předškolním věku se rozšiřuje slovní zásoba souběžně s rozvojem poznání.

a) Stavba slovní zásoby

Slovník dítěte má zvláštnosti nejen v **rozsahu**, ale i v **celkové stavbě**. Slovní druhy jsou užívány jinak než v řeči dospělých, slova nemívají přesný význam. Pro nejmenší děti je typické používání **podstatných jmen a sloves** (proto také ve 2. ročníku žáci poznávají tyto slovní druhy nejdříve). **Přídavná jména a příslovce** užívají děti málo, omezený je také výběr **spojek**. Z **číslovek** se objevují nejdříve výrazy neurčité jako *málo, moc*. I velmi šikovné děti se vyjadřují spíše obecně, přesnější označení chybí. Dítě má ve svém slovníku i některá slova souznačná, např.:

máma – maminka; kalhoty – gatě; ruka – tlapka – packa atd.

Pasivní slovní zásoba je daleko bohatší než **slovní zásoba aktivní**. Rozsah pasivní slovní zásoby můžeme jen těžko poznat, můžeme jen usuzovat např. z reakcí na předčítaný text.

V **aktivní slovní zásobě** si všímáme, do jaké míry dítě výrazy pochopilo – sledujeme *vztah slova a pojmu*. Dítě samo usiluje o vyjadřování o jevech, které jsou v dosahu jeho chápání, protože si teprve vytváří a rozvíjí druhou signální soustavu – tj. schopnost *abstrakce a zobecnění* za opory jazykového vyjádření.

- Dětská slova

Pro slovní zásobu dětí jsou charakteristické **dětské výrazy**. Jsou to slova, která se do dětské slovní zásoby dostala z citově zabarvených promluv dospělých a jsou společná pro všechny děti z určité oblasti, např.: *haját, bumbat, pápá, bábá* aj. Tříleté dítě je užívá spontánně vedle slov citově neutrálních, předškolní dítě už se takovým slovům vyhýbá.

- Zdrobněliny

V tomto věku ubývá v řeči **zdrobnělin**. U malého dítěte jsou zcela běžnou součástí slovní zásoby, přestože jsou výslovnostně náročnější než slova základová.

- Neologismy

Potřeba vyjádřit se konkrétně vede dítě k tomu, že vytváří nezvyklé výrazy, tzv. **neologismy**, např. slovo *želva* je ženského rodu, ale dítě si k tomu vytvoří rod mužský *ten želv*; podle vzoru *ruka – ručička*, *voda – vodička* chápe dítě např. slovo *poklička* jako zdrobnělinu a vytvoří si k ní slovo *pokla*.

Děti v tomto věku **nepoužívají** obrazná pojmenování a ještě v nižších ročnících 1. st. je chápou doslova: **darovanému koni na zuby nehled'**.

Oporou v pochopení obrazného pojmenování jsou dětem literární texty.

b) Rozvíjení slovní zásoby

Ve věku 3 let je slovník dítěte ještě poměrně malý a zahrnuje především výrazy označující **předměty a jevy**, které dítě chápe, se kterými je v kontaktu.

Průměrně dokáže dítě v tomto věku užívat při rozhovorech s přijatelnou mírou přesnosti asi **800–1 000** slov. V dalších letech se aktivní slovní zásoba rozvíjí poměrně nápadně, a to v souvislosti s tím, jak se u dítěte rozšiřují znalosti a zkušenosti.

V šesti letech už užívá dítě průměrně **2 500–3 500** slov (názory autorů se však v tomto čísle různí). Mění se také složení slovní zásoby: rozšiřuje se podíl **přídavných jmen a příslovcí**, narůstá repertoár **předložek a spojek**, přibývají také výrazy pro **abstraktní pojmy**, rozvíjí se **synonymika** a slovník se obohacuje o různá **frazeologická spojení**.

Vlastní slovní zásobu rozšiřujeme v několika vrstvách přiměřeně rozumovému vývoji dítěte.

3–4 roky:

Základem je reálný svět, který obklopuje dítě; zaměřujeme se na pojmenovávání osob, zvířat, věcí, činností; základní barvy, velikost; už od počátku dbáme na spisovnost ve vyjadřování.

4–5 let:

Vedeme děti k tomu, aby uvedenou věc na obrázku nebo v okolí popsaly nebo jev vysvětlily; začínáme rozšiřovat slovní zásobu o slova souznačná (synonyma) a dáváme dětem možnost jich využít ve vhodných spojeních, např.: *domek, stavení, chalupa, vilka, ...*; rozvíjíme zásobu přídavných jmen, příslovčí a sloves; prohlubujeme vyjadřování souvislostí v čase a prostoru.

5–6 let:

Sledujeme vlastní správnost a srozumitelnost výrazů, schopnost přesného a emociálně vhodně odstíněného vyjadřování (pomáhají literární texty);

Dítě ve věku 6 let má umět:

- vyjádřit souvislosti časové a prostorové;
- vyjadřovat vztahy příčinné;
- vyjádřit vztah části a celku;
- vztahy nadřazenosti a podřazenosti pojmů.

Děti zvládají běžnou slovní zásobu, do které kromě slov domácích patří také slova přejatá z cizích jazyků. V některých případech pro ně nemáme českou paralelu, např. *víkend = sobota a neděle* x *video, televize, CD přehrávač* apod. Jindy náhrada je, ale téměř se nepoužívá: *metro – podzemní dráha, tramvaj – pouliční dráha* aj.

Jak slovní zásobu upevňujeme?

Necháme např. jedno dítě nebo menší skupinku zopakovat, co je na obrázku, co si zapamatovaly (opravujeme omyly vzniklé nedorozuměním, chybné znění slov apod. Opakujeme i po delší době (např. ukáží kamarádovi, který byl nemocný, co se naučily).